

מערך הוראה: חיי הדת והמסורת בגטו

מערך ההוראה כולל:

- מבוא
- פתיחה – דיון במליאה
- חלוקת דפי העבודה: **סגירה ובידוד וחיי הדת והמסורת בגטו**
- סיכום במליאה

מבוא:

התחושה שכל החיים השתנו לרעה וכי לא ניתן היה לנבא ולדעת מה יקרה, הייתה אחד המאפיינים של תקופת השואה. כל עולמם של היהודים שחיו תחת כיבוש נאצי, השתנה לבלי היכר. למעשה, היהודים חיו במציאות שבה לא נחשבו עוד לבני-אדם. כל זכויות הקיום הבסיסיות: מקום מגורים, חיים במסגרת משפחתית, לימוד והתפתחות אישית, חיים בקרב קהילה תומכת, פיתוח חיים רוחניים, חיים על-פי אמונה ועקרונות נשללו מהם. מאמצים רבים נדרשו מאלו שביקשו לחיות על-פי תפיסת עולמם הרוחנית, הדתית והלאומית.

באופן רשמי, ברוב המקומות שכבשו הנאצים, נאסר על היהודים לקיים כל חיי תרבות ודת. הוראה זו יושמה בכל מקום ואזור באופן שונה. משמעות הדבר הייתה שאת כל האירועים, שקיימו היהודים באופן מסורתי, לא ניתן היה לקיים. כך קשה היה לציין את מעגל השנה או להקדיש זמן למעגל החיים הפרטי של האדם: הולדתו, התבגרותו או מותו. הימים היו אמורים להיות זהים האחד למשנהו. גם אירועי התרבות נאסרו, מה שהצר את יכולת היהודים לבטא ולפתח חיי רוח שיתמכו באדם.

למרות האיסורים קיימו היהודים את כל אלה. המורה חיים קפלן כתב על כך ביומנו בגטו ורשה: "הכול אסור לנו, ואת הכול אנו עושים".

אירועים חברתיים ודתיים היו לאנשים רבים קרן אור באפלה. חיי דת פעילים המורכבים מלימוד, מתפילה ומקיום מצוות התקיימו בחירוף נפש. רוח האדם והיצירה הרוחנית היוו בעבור יהודים רבים מזון לנפש, ואפשרו להם להבין את המציאות של חייהם בפרספקטיבה של דורות. תכניהם השונים של החגים קיבלו משמעות עמוקה: חג הפסח המבטא את המעבר מעבדות לחירות, קיבל משמעות בעבור רבים שראו עצמם באותה תקופה כעבדים המחכים לגאולה. בחנוכה ניצחו המכבים את היוונים וזכו לגאולה לאומית. משפחות שהצליחו לחגוג לילדיהם בר-מצווה הרגישו שבכך הם ממשיכים את הקיום היהודי. כל אלה אפשרו לרבים התרוממות נפש, מעבר למצוקות היום-יומיות.¹

נוסף על כך, היוו מעשים אלו התנגדות רוחנית מצד יהודים, חילונים ושומרי דת כאחד, שהגיבו על-פי תפיסתם המסורתית.

¹מתוך: **קשרים**, יחידות לימוד לשיעורי מורשת: פתח דבר, הוצאת יד ושם, בית-הספר המרכזי להוראת השואה, ירושלים תשס"ב.

מערך ההוראה שלפניכם, העוסק בחיי הדת והמסורת בגטו, יתמקד בקיום טקס בר־המצווה ובציון חג החנוכה בגטאות בתקופת השואה.

בדיון הפותח וכן בדיון המסכם מופיעות שאלות שעם חלקן יתבקשו התלמידים להתמודד במהלך עבודתם העצמית בדפי העבודה ובאתר. מבנה הדיון כפי שמוצג להלן הוא בגדר הצעה: ניתן להשתמש בחלק מהשאלות או בכולן.

מטרת הדיון בפתירת השיעור היא למקד את התלמידים סביב נושא המערך והסוגיות העולות ממנו, לכן במהלכו נעסוק בקצרה במשמעויות השונות של חג החנוכה ושל טקס בר־המצווה ובסמליות של כל אחד מהם, כפי שהתלמידים מכירים אותן. בהמשך ננסה לברר כיצד השפיעו התנאים שבהם חיו היהודים תחת הכיבוש הנאצי, על האפשרות לציין את אותם אירועים מסורתיים, על המשמעויות שקיבל כל־אחד מהם בתקופת השואה ועל מקומם בהתמודדות האדם היהודי בתקופת זו.

פתיחה: (דיון במליאה)

חנוכה:

- לזכר איזה אירוע היסטורי אנו חוגגים את חג החנוכה? / מדוע אנו חוגגים את חג החנוכה? מה הוא מסמל?

- האם לחג שמות נוספים? מדוע, לדעתכם, קוראים לחג גם **חג האורים**?

- איזו משמעות, לדעתכם, קיבל חג החנוכה בתקופת השואה?

- אילו בעיות עמדו בפני ילדים ובני־משפחותיהם אשר רצו לחגוג את חג החנוכה בתקופת השואה?

בר־מצווה:

- מהו טקס בר־המצווה? למה הוא נועד? מה המשמעות שלו?

- אילו דברים נחוצים על־מנת לחגוג בר־מצווה?

- אילו בעיות עמדו בפני ילדים ובני־משפחותיהם אשר רצו לחגוג בר־מצווה בתקופת השואה?

דף עבודה: חיי דת ומסורת בגטו

היכנסו לאתר ילדים בגטו <http://ghetto.galim.org.il/> ולחצו על כפתור **כניסה** לפניכם רחוב דמיוני המסמל את הגטו. תוכלו לנוע ברחוב באמצעות החצים שבצדו.

- הציורים המוארים הם שערי כניסה למדורים העוסקים בנושאים שונים הקשורים לעולם הגטו.
- לכל אחד מהמדורים ניתן להיכנס גם דרך האייקון המתאים שבתחתית הרחוב.

מעל דוכן הספרים שמימין, מואר חלון ובו ילד עטוף טלית המניח תפילין. לחצו על החלון והיכנסו דרכו למדור **בר/בת מצווה בגטו**.

* מתחת לציור הרחוב מצוירים אייקונים שדרכם ניתן להיכנס למדורים השונים.

למדור **בר/בת מצווה בגטו** ניתן להיכנס גם באמצעות הכפתור שבתחתית הרחוב. 1. קראו את ההסבר והתבוננו בתצלום שלצדו.

• נקודות למחשבה:

- איזו משמעות, לדעתך, קיבל טקס בר־המצווה בתקופת השואה?
 - אילו בעיות עמדו בפני ילדים ובני־משפחותיהם אשר רצו לחגוג בר־מצווה בתקופת השואה?
- בהמשך נדון בשאלות אלו במליאה (בכיתה).

2.

- א. קראו את עדויותיהם של ישראל ארנסט ושל משה פורת (כפתור על הנייר) ובצעו את המשימות שלצדן.
- ב. בחרו מתוך קטעי העדויות את הדבר החשוב ביותר, לדעתכם, למי שמספר את הסיפור. הסבירו מדוע בחרתם דווקא בפרט זה. _____

3.

- א. התבוננו בטלית ובתיק הטלית שקיבל יזי באדר לבר־המצווה שלו (כפתור חפץ) וענו על השאלות שלצדם.
- ב. **שאלה לתלמידי כיתות ד'-ה'**: מדוע בר־המצווה של יזי נערך בגיל 14 ולא בגיל 13? _____
- ג. **או, שאלה לתלמידי כיתות ו'-ח'**: יזי חגג את בר־המצווה שלו בגיל 14, מפני ששנה לפני כן, כשהיה בגיל בר־מצווה, לא הצליחה המשפחה לציין את הטקס.

מדוע, לדעתכם, היה חשוב למשפחתו לקיים את טקס בר־המצווה בגטו, למרות שלא צוין במועדו?

חזרו לרחוב (קישור בצד שמאל למטה נועו בעזרת החץ הימני עד קצה הרחוב. בחלון השמאלי העליון מצוירת חנוכייה: לחצו על הקישור והיכנסו דרכו למדור **חנוכה בגטו** (ניתן להיכנס למדור זה גם באמצעות הכפתור שבתחתית הרחוב).

1. קראו את ההסבר והתבוננו בתצלום שלצדו:

- נקודות למחשבה:
 - מהו נס?
 - מה הייתה, לדעתכם, המשמעות של המילה **נס** בעבור הילדים שחיו בגטו?
 - איזו משמעות, לדעתכם, קיבל חג החנוכה בתקופת השואה?

2.

א. קראו את הקטע המובא מתוך כתביו של עמנואל רינגלבלום (כפתור **על הנייר**) ובצעו את המשימות שלצדו.

א. עמנואל רינגלבלום כותב על אירועים שנערכו בגטו בחג החנוכה. אילו אירועים, שעליהם הוא כותב, מזכירים לכם את הדרך שבה אנו חוגגים את החג כיום? **למורה: בקטע המובא במדור ניתן למצוא הקבלה לחייהם של הילדים היום: מלבד הדלקת הנרות המסורתית, אנו קוראים בכתביו של רינגלבלום גם על מאות הצגות ילדים ונשפים שנערכו בגטו ורשה במהלך החג בניסיון לשמור על המשכיות אורח החיים המוכר מלפני המלחמה. גם בימינו, אחד הדברים המאפיינים את ימי חג החנוכה הוא ריבוי ההצגות, הנשפים והמופעים לילדים.**

ב. לאור הדברים שקראתם: מדוע, לדעתכם, היה חשוב לתושבי הגטו לחגוג את חג החנוכה? מה סימל ציון החג בעבורם?

3. התבוננו בתצלום (כפתור **תצלום**) ובחפצים (כפתור **חפץ**) שבמדור, ענו על השאלות ובצעו את המשימות שלצדם.

4. **לסיכום:**

מה, לדעתכם, היה מקומם של החגים ושל קיום המסורת בהתמודדות האדם היהודי בתקופת השואה?

סיכום במליאה:

- אנו מייחסים משמעויות מסוימות לטקס בר־המצווה. האם בתקופת השואה נשארו המשמעויות כשהיו? אילו משמעויות נוספות קיבל ציון בר/בת־המצווה בתקופת השואה?
(למורה: טקס בר־המצווה על־פי היהדות הוא שלב מעבר בין ילדות לבגרות. כל בת המגיעה לגיל 12 ובן בהגיעו לגיל 13, נחשבים אחראים למעשיהם וחייבים בכל המצוות. בעבור בני־המצווה מסמל הטקס תהליך של מעבר מהיותם ילדים להפיכתם לאנשים בוגרים, תהליך הנעשה בליווי מבוגר המנחה אותם במהלכו. התנאים הקשים, שנוצרו עם פרוץ המלחמה ובתקופה שבה היו היהודים סגורים בגטאות, אילצו את הילדים לקבל על עצמם אחריות למעשיהם, אחריות כלפי עצמם ולעתים אף כלפי משפחותיהם, למלא תפקידים שונים ולהפוך למעשה לילדים־מבוגרים. בתקופה זו רבים מהילדים כמו נזרקו לעולם המבוגרים, לעתים כבר לא היו להם הורים ולא הייתה דמות מבוגר שיכול היה ללוות את תהליך המעבר שלהם מילדות לבגרות. לכן, אין ספק שבעבור הילדים המעטים שהצליחו לחגוג בזמן השואה את בר־המצווה שלהם, טקס זה היה משמעותי ביותר, אם כי משמעות הטקס הייתה שונה כמו שאר אורחות החיים.)
- איזו משמעות, לדעתכם, קיבל חג החנוכה בתקופת השואה?
- מה, לדעתכם, היה מקומם של החגים ושל האירועים המסורתיים בהתמודדות האדם היהודי עם הקשיים בתקופת השואה?